

ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΕΠΟΧΗ

Όχι μόνο πολιτικές, οικονομικές, κοινωνικές και θρησκευτικές αναταραχές στο εσωτερικό της βυζαντινής αυτοκρατορίας αλλά και η εμφάνιση και η επέκταση διάφορων τουρκικών φύλων και οι σταυροφορίες οδήγησαν στη διάλυση της αυτοκρατορίας. Σταθμό αποτελεί η μάχη του Μάντζικερτ (1071), ύστερα από την οποία διείσδυσαν οι Σελτζούκοι Τούρκοι σε βυζαντινά εδάφη. Με την άνοδο των Οθωμανών Τούρκων (13ος αι.) αρχίζει και η σταδιακή διάλυση της αυτοκρατορίας, η οποία κορυφώνεται με την άλωση των σημαντικότερων αστικών κέντρων: Θεσσαλονίκη (1391 και 1430), Ιωάννινα (1430), Κωνσταντινούπολη (1453). Λίγα χρόνια αργότερα κυριεύονται και οι τελευταίες ελεύθερες εστίες του Ελληνισμού: Πελοπόννησος (1460) και αυτοκρατορία της Τραπεζούντας (1461). Η θρησκευτική και κοινωνική δομή του οθωμανικού κράτους καθορίζει το ρόλο των υποδουλωμένων λαών. Από τη μεριά υπάρχουν οι μουσουλμάνοι και από την άλλη οι άπιστοι (Χριστιανοί, Εβραίοι, Αρμενίοι κλπ.), οι οποίοι είναι πολίτες δεύτερης κατηγορίας. Αδιαμφισβήτητος κυρίαρχος του κράτους είναι ο σουλτάνος ως πολιτικός, θρησκευτικός και στρατιωτικός ηγέτης. Ο Ελληνισμός είχε να αντιμετωπίσει, ωστόσο, και άλλους είδους καταπιέσεις, όπως το βαρύ φορολογικό σύστημα με τακτικούς και έκτακτους φόρους (δεκάτη, κεφαλικός φόρος, δικαίωμα των αρραβώνων, έγγειο φόρο κλπ.), εξισλαμισμούς (παιδομάζωμα) και διάφορες αδικίες κρατικών υπαλλήλων.

Μέσα σε τέτοια ασφυκτικά πλαίσια ο Ελληνισμός άρχισε να αποκτά μια στοιχειώδη οργάνωση και να εμφανίζονται διάφορες κοινωνικές ομάδες, οι οποίες προσπαθούσαν να προστατεύσουν τα μέλη τους και να προωθήσουν τα συμφέροντά τους (αριστοκράτες, αστοί, βιοτέχνες, ελεύθεροι γεωργοί, δουλοπάροικοι, σκλάβοι). Στην αντιμετώπιση της δύσκολης κατάστασης και στη συσπείρωση του Ελληνισμού έπαιξαν σημαντικό ρόλο η Ορθόδοξη Εκκλησία και οι Κοινότητες. Η εκκλησία αναλαμβάνει πλέον να προστατεύσει τους Χριστιανούς από διάφορες αδικίες και προβλήματα και ο Πατριάρχης θεωρείται από τους Τούρκους εθνάρχης με αυξημένη δικαιοδοσία. Εκτός του Πατριαρχείου συβαρό ρόλο διαδραμάτισαν τα μοναστικά κέντρα του Αγίου Όρους και των Μετεώρων αλλά και διάφοροι Νεομάρτυρες που με το μαρτύριο τους κρατούσαν αναμμένη τη φλόγα της απελευθέρωσης. Από την άλλη μεριά, οι Κοινότητες προσπάθησαν σε τοπικό επίπεδο να οργανώσουν πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά τους Έλληνες. Οι Τούρκοι τις ανέχθηκαν για διοικητικούς λόγους, ωστόσο αρκετές από αυτές κατάφεραν να αναπτυχθούν και να αποσπάσουν κάποια προνόμια. Μέσα στους κόλπους της Εκκλησίας και των Κοινοτήτων συντηρούνταν μικρές σπίθες παιδείας, παρόλο που η στάθμη της έπεφτε κατακόρυφα τις πρώτες δεκαετίες, παράλληλα με τα μεγάλα αστικά κέντρα που διατηρούσαν μικρούς πυρήνες της κλασικής παράδοσης.

Η τέχνη στις τουρκοκρατούμενες περιοχές παραμένει προσκολλημένη στα βυζαντινά πρότυπα με μια συντηρητική παλαιολόγεια τεχνοτροπία, ενώ στις βενετοκρατούμενες (ιδιαίτερα Επτάνησα, Κρήτη) κάνουν την εμφάνισή τους δυτικές επιρροές (ιταλική αναγέννηση) και διαμορφώνονται νέα καλλιτεχνικά ρεύματα τόσο στην ζωγραφική (αγιογραφία) όσο και στην αρχιτεκτονική. Οι ελληνικές περιοχές, ακόμη και μετά την κατάληψή τους από τους Τούρκους, παρέμειναν θέατρα πολεμικών συγκρούσεων καθώς οι Βενετοί είχαν ισχυρά οικονομικά συμφέροντα στην περιοχή της ανατολικής Μεσογείου. Διάφοροι πόλεμοι μεταξύ Τούρκων και Βενετών οδήγησαν στη βαθμιαία κατάληψη των βενετικών οχυρών από τους Τούρκους και εξασθένιση της κυριαρχίας τους. Οι πόλεμοι των Δυτικών κατά των Τούρκων και η εμφάνισή τους σε ελληνικές περιοχές υποκίνησαν ορισμένες φορές ελληνικές εξεγέρσεις, οι οποίες ωστόσο πνίγηκαν στο αίμα. Παρά τις δυσμενείς συνθήκες που επικρατούν ο Ελληνισμός κατορθώνει να επιζήσει, και μετά τους δύο πρώτους αιώνες να αναπτυχθεί, ενώ αρκετοί Έλληνες καταλαμβάνουν αξιόλογες θέσεις στη διοικητική ιεραρχία. Σπουδαία εξέλιξη έχουν οι Έλληνες του Φαναριού (Κωνσταντινούπολη), ενώ στις περιοχές της Βαλκανικής (Σερβία,

Βουλγαρία, Βλαχία, Μολδαβία) οι Έλληνες εξαπλώνονται και διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στο εμπόριο της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Το κενό που άφησε η Βενετία στην Ανατολική Μεσόγειο αναπληρώθηκε σιγά σιγά από μια άλλη δύναμη, τη Ρωσία. Καθότι η δύναμη αυτή ήταν ορθόδοξη, αναπτέρωσε τις ελπίδες πολλών Ελλήνων για απελευθέρωση. Διάφοροι ρωσοτουρκικοί πόλεμοι ξέσπασαν κατά τη διάρκεια του 17ου αι., με σημαντικότερο αυτό του 1768-1774 (συνθήκη Κιουτσούκ Καϊναρτζή) που συμμετείχαν οι αδελφοί Ορλώφ και ξεσήκωσαν τους Έλληνες της Πελοποννήσου.

Η εθνική αφύπνιση των Ελλήνων στηρίχθηκε στην οικονομική άνοδό τους. Συμμετέχοντας ενεργά πλέον στο εμπόριο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με την Ανατολή και ειδικότερα τη Δύση, αναπτύσσοντας τις εμπορικές τους επιχειρήσεις και οργανώνοντας έναν αξιόμαχο εμπορικό στόλο, όλα αυτά λειτούργησαν θετικά και έφεραν τον Ελληνισμό σε επαφή με τις νέες αντιλήψεις που επικρατούσαν στη Δύση. Έξω από τις ελληνικές περιοχές άρχισε να συγκροτείται μια ισχυρή ελληνική αστική τάξη, από την οποία προήλθε και ο Ελληνικός Διαφωτισμός έχοντας ως εκφραστές του τον Αδαμάντιο Κοραή, Δανιήλ Φιλιππίδη, Γρηγόριο Κωνσταντά, Άνθιμο Γαζή, Θεόφιλο Καΐρη, Νεόφυτο Δούκα, Βενιαμίν Λέσβιο, Αθανάσιο Ψαλίδα, Ρήγα Φεραίο και άλλους και χρησιμοποιώντας ως πρότυπά του τα κείμενα και τις ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης. Η πνευματική αυτή άνοδος των Ελλήνων αποτέλεσε ένα σημαντικό παράγοντα, αν και όχι το μοναδικό, που οδήγησε στην Επανάσταση του 1821 και στην απελευθέρωση των Ελλήνων.

Σημαντικές ημερομηνίες:

Πρώτο μισό 14ου αι. μ.Χ.: Ο σουλτάνος Μουράτ Β' (1421-1451) δημιουργεί το πρώτο αρματολίκι στην περιοχή των Αγράφων εξαιτίας των λεηλασιών τουρκικών ιδιοκτησιών από Έλληνες.

1454 μ.Χ.: Ιδρύεται η Πατριαρχική Σχολή στην Κωνσταντινούπολη, γνωστής αργότερα ως Πατριαρχικής Ακαδημίας ή Μεγάλης του Γένους Σχολής, από τον πρώτο Πατριάρχη μετά την άλωση, τον Γεννάδιο.

1462 μ.Χ.: Οι Τούρκοι καταλαμβάνουν τη Μυτιλήνη, το τελευταίο υπόλειμμα της κυριαρχίας των Gattilusi στο ΒΑ. Αιγαίο.

1463-1479 μ.Χ.: Πρώτος Βενετοτουρκικός πόλεμος. Οι Βενετοί χάνουν την Εύβοια (1470).

1472 μ.Χ.: Η ανεψιά του τελευταίου βυζαντινού αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, η Ζωή, παντρεύεται τον Ιβάν Γ' Βασιλεβίτη, Μεγάλο Δούκα της Μόσχας. Οι ρώσοι μονάρχες αρχίζουν να παρουσιάζονται ως κληρονόμοι των ελλήνων αυτοκρατόρων.

1499-1503 μ.Χ.: Δεύτερος Βενετοτουρκικός πόλεμος. Οι Βενετοί εκτοπίζονται από τον ηπειρωτικό ελληνικό χώρο (κατάληψη Δυρραχίου, Ναυπάκτου, Μεθώνης, Κορώνης).

1540 μ.Χ.: Οι Τούρκοι καταλαμβάνουν το Ναύπλιο και τη Μονεμβασία.

1521-1522 μ.Χ.: Έλληνες συμμετέχουν στους αγώνες των ιπποτών του Αγίου Ιωάννου της Ρόδου εναντίον των Τούρκων.

1566 μ.Χ.: Οι Κυκλαδες ενσωματώνονται οριστικά στην οθωμανική αυτοκρατορία.

1570-1573 μ.Χ.: Τρίτος Βενετοτουρκικός πόλεμος. Έλληνες συμμετέχουν στους αγώνες των Lousignan εναντίον των Τούρκων στην Κύπρο. Οι Τούρκοι καταλαμβάνουν τελικά την Κύπρο.

1571 μ.Χ.: Ναυμαχία της Ναυπάκτου, ήττα του τουρκικού στόλου από στόλο ευρωπαϊκών δυνάμεων (Βενετοί, Ισπανοί, πάπας Πίος Ε'). Επαναστατικά κινήματα ξεσπούν στην Πελοπόννησο και Στερεά Ελλάδα χωρίς επιτυχία.

1583 μ.Χ.: Ιησουΐτες εγκαθίστανται στο Πέρα της Κωνσταντινούπολης για πρώτη φορά και ιδρύουν μια ζωηρή εστία καθολικής προπαγάνδας. Αργά εξαπλώνονται και σε άλλες ελληνικές περιοχές. Αργότερα εγκαθίστανται στα νησιά του Αιγαίου και καπουκίνοι μοναχοί.

1593 μ.Χ.: Ο Πατριάρχης Ιερεμίας Β' Τρανός αποφασίζει να φροντίζουν οι ορθόδοξοι μητροπολίτες να ιδρύουν σχολεία στις έδρες τους.

16ος αι. μ.Χ.: Περίοδος δημιουργίας δύο μεγάλων Κρητικών ζωγράφων, του Θεοφάνη και του Δαμασκηνού.

16ος αι. μ.Χ.: Ξεκινάει το κύμα του φιλελληνισμού στην Ευρώπη με έναν από τους μεγάλους πρωτοστάτες του, το γερμανό καθηγητή M. Crusius του πανεπιστημίου της Τυβίγγης (Tübingen).

1600 μ.Χ.: Επαναστατικό κίνημα των Ελλήνων στη Θεσσαλία με πρωταγωνιστή το Μητροπολίτη Λαρίσης - Τρίκκης Διονύσιο Β'.

Πρώτο μισό του 16ου αι. μ.Χ.: Πνευματική ανάπτυξη με πολλές δυτικές επιρροές στην Κρήτη, τη μοναδική ελληνική περιοχή της εποχής εκείνης που διατηρεί πυρήνες της αρχαίας ελληνικής παιδείας. Σπουδαία έργα της κρητικής σχολής: η τραγωδία Ερωφίλη του Γεώργιου Χαρτάτζη (γύρω στο 1600), το ερωτικό μυθιστόρημα Ερωτόκριτος του Βιτζέντζου Κορνάρου (πριν από το 1650), η τραγωδία Θυσία του Αβραάμ.

1611 μ.Χ.: Νέο επαναστατικό κίνημα των Ελλήνων στην Ήπειρο με υποκινητές τους Ισπανούς.

1613-1673 μ.Χ.: Ο Έλληνας Παναγιώτης Νικούσης από το Φανάρι της Κωνσταντινούπολης ορίζεται μέγας διερμηνέας της Πύλης. Αρχίζει σταδιακά να διαμορφώνεται η τάξη των Φαναριωτών που αναπτύσσεται γρήγορα, πολλά μέλη της αναβαίνουν σε ανώτατα αξιώματα και θα παίξει σημαντικό ρόλο στην μετέπειτα ιστορία του Ελληνισμού .

1645-1669 μ.Χ.: Τέταρτος Βενετοτουρκικός πόλεμος με κυριότερη αιτία τις επιθέσεις των ιπποτών του Αγίου Ιωάννου εναντίον μουσουλμανικών πλοίων. Ξεκινούν οι επιχειρήσεις εναντίον της Κρήτης. Το τελευταίο οχυρό των Βενετών, ο Χάνδακας (Ηράκλειο) πέφτει στα χέρια των Τούρκων έπειτα από εννιάχρονη πολιορκία (1660-1669). Στην άμυνα του Χάνδακα συμμετείχε και ο Μοροζίνι.

1684-1699 μ.Χ.: Πέμπτος Βενετοτουρκικός πόλεμος. Οι Βενετοί με αρχιστράτηγο το Μοροζίνι καταλαμβάνουν Λευκάδα, Πελοπόννησο και πολιορκούν την Αθήνα. Κατά την πολιορκία της Ακρόπολης (1687) βόμβα των πολιορκητών καταστρέφει τον Παρθενώνα, ο οποίος διατηρούνταν μέχρι τότε σε πολύ καλή κατάσταση, καθώς είχε διαμορφωθεί σε εκκλησία.

17ος αι. μ.Χ.: Περίοδος δημιουργίας των ζωγράφων Εμμ. Τζανέ, Θεόδ. Πουλάκη, Στέφ. Τζανκορόλα, Ν. Καλλέργη. Εμφάνιση στην Επτάνησο Παν. Δοξαρά, ο οποίος επηρεάζεται από την ιταλική ζωγραφική και την τεχνοτροπία της, εγκαταλείπει την τεχνική του αυγού και χρησιμοποιεί το λάδι.

Τον ακολουθούν ο γιος του Ν. Δοξαράς, ο Ν. Κουτούζης (1741-1813) και ο Ν. Καντούνης (1768-1834).

1710-1711 μ.Χ.: Πρώτος ρωσοτουρκικός πόλεμος με τελική συνθηκολόγηση του τσάρου της Ρωσίας, Μεγάλου Πέτρου.

1723 μ.Χ.: Ο αυτοκράτορας της Αυστροουγγαρίας δίνει το δικαίωμα στην ελληνική κοινότητα της Βιέννης να κτίσει τη δική της εκκλησία.

1748 μ.Χ.: Γεννιέται στη Σμύρνη ο Αδαμάντιος Κοραής, ένας από τους πρωτεργάτες του ελληνικού Διαφωτισμού.

Μέσα 18ου αι. μ.Χ.: Ιδρύεται η ελληνική κοινότητα στο Breslau της Γερμανίας και λίγο αργότερα του Chemnitz.

1757 μ.Χ.: Γεννιέται στο Βελεστίνο ο Ρήγας Βελεστινλής ή Ρήγας Φεραίος, ο οποίος επηρεασμένος από τις ιδέες του γαλλικού Διαφωτισμού φιλοδοξεί να ξεσηκώσει τους Έλληνες και τους άλλους βαλκανικούς λαούς και να τους ενώσει σε μια μεγάλη πολιτική οντότητα. Συνθέτει το Θούριο (επαναστατικό τραγούδι) και εκδίδει μεταξύ άλλων τη Χάρτα της Ελλάδος και το Σύνταγμα της Ελληνικής Δημοκρατίας. Τα σχέδιά του ματαιώνονται με τη σύλληψη του στην Τεργέστη από την αυστριακή αστυνομία και την έκδοση του στον τούρκο διοικητή του Βελιγραδίου. Εκτελείται στις 24 Ιουνίου 1798.

1768-1774 μ.Χ.: Δεύτερος ρωσοτουρκικός πόλεμος. Τα ηνία έχει αναλάβει στη Ρωσία η Μεγάλη Αικατερίνη (1762-1796). Με την υποκίνηση των αδελφών Ορλώφ συμμετέχουν επαναστατικά σώματα από την Πελοπόννησο, τα οποία πιστεύουν στη βοήθεια των Ρώσων και επιτυγχάνουν κάποιες πρώτες νίκες. Στο τέλος, οι Έλληνες εγκαταλείπονται από τους Ρώσους και τα κινήματα αυτά καταπνίγονται στο αίμα.

1774 μ.Χ.: Συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή και διπλωματική νίκη των Ρώσων κατά της Πύλης.

1775-1780 μ.Χ.: Ο Κοσμάς ο Αιτωλός προσπαθεί να υψώσει το ηθικό και πνευματικό επίπεδο των Ελλήνων της Μακεδονίας και Ηπείρου με το κήρυγμά του.

1778 μ.Χ.: Επαναστατικό κίνημα στο Μπούρινο της Δυτικής Μακεδονίας χωρίς επιτυχία.

1787-1892 μ.Χ.: Τρίτος ρωσοτουρκικός πόλεμος. Οι Τούρκοι με υποκίνηση της Αγγλίας, η οποία φοβάται ρωσική εξάπλωση στην Ανατολική Μεσόγειο, κηρύσσουν τον πόλεμο στους Ρώσους. Αξιοσημείωτη είναι η δράση του στολίσκου του Λάμπρου Κατσώνη, Έλληνα αξιωματικού του ρωσικού ναυτικού, στο Αιγαίο και Ιόνιο. (άνοιξη 1789)

1792 μ.Χ.: Ειρήνη του Ιασίου, με την οποία λήγει ο πόλεμος. Ο Λάμπρος Κατσώνης απογοητευμένος συνεχίζει τη δράση του και συνεργάζεται με τον γνωστό κλέφτη Ανδρούτσο. Στο τέλος ο μεν πρώτος καταφεύγει στη Ρωσία, ο δεύτερος συλλαμβάνεται από τους Τούρκους.

τέλη 18ου - αρχές 19ου αι. μ.Χ.: Δίνεται νέα ώθηση στο φιλελληνισμό της Δυτικής Ευρώπης με κινητήριο μοχλό το ρομαντισμό. Την εποχή αυτή θεμελιώνεται η επιστήμη της αρχαιολογίας με τον γερμανό Winckelmann και το έργο του "Geschichte der Kunst des Altertums" (1776). Οι Schiller και Goethe συγγράφουν θεατρικά έργα με σαφή επίδραση της κλασικής τραγωδίας, οι Herder και Lessing διακατέχονται, επίσης, από την ίδια αρχαιολατρεία (πνευματικό κίνημα "Sturm und Drang"), ο κάπως

νεότερος Holderlin μεταφράζει δράματα του Σοφοκλή και ωδές του Πινδάρου και συγγράφει ποιήματα σχετικά με την Ελλάδα.

1800 μ.Χ.: Συνθήκη της Κωνσταντινούπολης, με την οποία Ρώσοι και Τούρκοι πληρεξούσιοι με αντιπροσώπους των Ιονίων νησιών ιδρύουν το κράτος της Επτανήσου Πολιτείας.

1800-1804 μ.Χ.: Ο Αλή Πασάς των Ιωαννίνων καταδιώκει τους Σουλιώτες και ύστερα από φοβερούς και αιματηρούς αγώνες.

1813 μ.Χ.: Ιδρύεται στην Αθήνα η εταιρεία των Φίλων των Μουσών ή της Φιλομούσου με κύριο σκοπό την ανύψωση του πνευματικού επιπέδου των Ελλήνων.

1814 μ.Χ.: Ιδρύεται στην Οδησσό η Φιλική Εταιρεία από τους Εμμ. Ξάνθο, Νικ. Σκουφά και Αθ. Τσακάλωφ που αποσκοπούσε στην προετοιμασία των Ελλήνων για την απελευθέρωσή τους.

1820 μ.Χ.: Ο Εμμ. Ξάνθος πλησιάζει τον Καποδίστρια, υπουργό Εξωτερικών του Τσάρου, για να τον μυήσει στα σχέδιά τους και να του αναθέσει την αρχηγία. Ο Καποδίστριας αρνείται. Ο Ξάνθος στρέφεται στον Αλ. Υψηλάντη, υπασπιστή του Τσάρου, ο οποίος δέχεται την πρόταση.